

PISA: het alarmsignaal ernstig nemen

De nieuwste PISA-resultaten zijn opnieuw hard aangekomen. Voor lezen en wiskunde gaan de prestaties van onze vijftienjarigen verder achteruit. Voor wetenschappen stabiliseren we, maar ook daar liggen de resultaten opmerkelijk lager dan tien jaar geleden. Bijna drie op de tien Vlaamse vijftienjarigen halen het basisniveau voor lezen niet. Voor wiskunde gaat het om ongeveer één op de vier leerlingen en voor wetenschappen om ruim één op de vijf. Tegelijk wordt de groep toppresterders kleiner. Voor wiskunde behoorde in 2003 nog ongeveer één leerling op de drie tot de internationale top. Vandaag is dat nog ongeveer één op de negen.

We moeten die resultaten wel correct in perspectief plaatsen. Ondanks de neerwaartse evolutie heeft Vlaanderen nog altijd een van de hoger presterende onderwijssystemen in de EU (plus het Verenigd Koninkrijk) en scoren we boven het OESO-gemiddelde. Voor wiskunde doet binnen die vergelijking alleen Estland het beter. Vlaanderen zit samen met Engeland, Polen en Nederland in de groep daar net onder. De verschillen tussen de scores in die groep zijn statistisch niet significant. Dat maakt de achteruitgang niet minder zorgwekkend, maar het beeld dat het Vlaamse onderwijs internationaal onderaan bengelt, klopt evenmin. De cijfers verdienen wel onze volle aandacht. Onderwijs moet jongeren in staat stellen zelfstandig hun weg te vinden, verder te studeren, een beroep uit te oefenen, keuzes te maken en aan de samenleving te bouwen. Wie begrijpend lezen niet genoeg beheerst, onvoldoende kan rekenen of niet genoeg wetenschappelijk inzicht ontwikkelt, ondervindt daar gevolgen van die veel verder reiken dan de schoolpoort. Juist daarom hebben we nood aan een grondige analyse. Snelle verklaringen en eenvoudige schuldvragen helpen ons weinig vooruit.

PISA is een spiegel, geen diagnose

PISA is een waardevol meetinstrument. Het maakt evoluties over langere tijd zichtbaar en laat internationale vergelijkingen toe. Dat Vlaanderen in twintig jaar sterk terrein verloor, mogen we niet wegrelativeren. Tegelijk meet PISA maar een deel van het onderwijs: bij vijftienjarigen wordt vooral gekeken naar lezen, wiskunde en wetenschappen en naar de mate waarin ze op die vlakken kennis en vaardigheden kunnen toepassen. PISA toont wát er verandert, veel minder waarom. Na elke meting liggen de verklaringen snel klaar: een te lage lat, te weinig kennis, minder motivatie, verkeerde pedagogische keuzes, te weinig ambitie of minder ouderbetrokkenheid. Al die verklaringen kunnen relevante elementen bevatten, maar tussen wat samen voorkomt, zit niet noodzakelijk een oorzakelijk verband. Wie de onderwijskwaliteit wil versterken, mag niet stoppen bij het buikgevoel of de eigen onderwijsopvatting. PISA en pizza verschillen maar enkele letters, maar voor goed onderwijs bestaat helaas geen kant-en-klaar recept.

De leraar doet ertoe

Eén vraag verdient in het debat bijzondere aandacht: wie staat vandaag voor onze leerlingen? Scholen signaleren al jaren moeilijk invulbare vacatures en vooral een tekort aan gekwalificeerde leraren, met wiskunde als bekend knelpuntvak. Toch weten we onvoldoende hoeveel lestijd verloren gaat omdat er geen leraar beschikbaar is. We weten ook niet hoe vaak leerlingen les krijgen van iemand die daarvoor vakinhoudelijk en pedagogisch al dan niet goed is opgeleid. Dat zijn geen details. Onderwijskwaliteit ontstaat elke dag opnieuw in de klas. Daarvoor heb je leraren nodig die hun vak beheersen, die weten hoe leerlingen leren en die genoeg professionele ruimte krijgen om hun werk goed te doen. Betere resultaten bereik je niet door altijd maar nieuwe opdrachten toe te voegen, maar door tijd en expertise te vrijwaren voor wat rechtstreeks bijdraagt aan leren: lesgeven, voorbereiden, begeleiden, evalueren, samenwerken en professionaliseren. Onderwijskwaliteit versterken en het lerarenberoep aantrekkelijker maken, horen dan ook samen.

Niemand uit het oog verliezen

De groeiende groep leerlingen die het basisniveau niet haalt, is bijzonder zorgwekkend. Voor lezen gaat het ondertussen om bijna dertig procent van de vijftienjarigen. In arbeidsmarktgerichte opleidingen liggen de cijfers nog veel hoger. Het leerrecht geldt voor elke leerling. Niemand zou de school mogen verlaten zonder genoeg taalvaardigheid, wiskundige geletterdheid en basiskennis om zelfstandig in onze samenleving te functioneren. Achterstanden moeten vroeg worden opgespoord en aangepakt. Problemen die al jaren aan het groeien zijn, verdwijnen niet bij de overstap naar het secundair onderwijs. Taal verdient daarbij bijzondere aandacht. Daar is niet alleen de leraar Nederlands verantwoordelijk voor: ook een wiskundig vraagstuk begrijpen, een wetenschappelijke redenering volgen of een instructie correct interpreteren, vraagt voldoende taalvaardigheid. Langs de andere kant betekent kwaliteit ook dat we sterke leerlingen blijven uitdagen, maar het aantal toppresterders daalt eveneens. VUB-professor wiskunde Ann Dooms verwoordde het scherp: "We zijn de toppers uit het oog verloren. Iedere leerling heeft recht op onderwijs dat hem of haar zo ver mogelijk brengt. Gelijke kansen betekenen dus niet alleen dat afkomst zo weinig mogelijk bepaalt waar iemand eindigt, maar ook dat elk talent maximaal kan groeien."

Het doet me pijn

Als voormalige leraar wiskunde ligt dat vak me vanzelfsprekend bijzonder na aan het hart. Het doet me pijn te zien hoeveel terrein Vlaanderen daar heeft verloren en dat zowel de groep leerlingen die het basisniveau niet haalt als de groep toppresteerders, zorgen baart. Daarom spreekt de analyse van VUB-professor wiskunde Ann Dooms me aan: wiskunde leren gaat over veel meer dan de juiste formule kennen. Leerlingen moeten patronen ontdekken, verbanden leggen, vragen stellen, redeneren en blijven zoeken wanneer een oplossing niet meteen voor de hand ligt. Daarvoor is kennis onmisbaar. Zonder stevige voorkennis wordt het moeilijk om nieuwe informatie te begrijpen, verbanden te zien of problemen op te lossen. Maar kennis krijgt pas echt waarde wanneer leerlingen ermee leren werken. Nieuwsgierigheid en doorzettingsvermogen horen daar ook bij. Wie na enige inspanning een moeilijk probleem oplost, weet hoe motiverend dat moment van inzicht kan zijn. Jongeren die plezier beleven aan een uitdaging, blijven langer zoeken, proberen andere wegen en geven minder snel op. Op dat vlak geven de PISA-resultaten stof tot nadenken: Vlaamse leerlingen schatten zichzelf gemiddeld minder nieuwsgierig en minder volhardend in dan leeftijdsgenoten in verschillende andere landen. Dat los je niet op met nog een toets of registratie. Op school moet er ruimte zijn om inspanning normaal te vinden, fouten te mogen maken en niet meteen op te geven wanneer iets moeilijk is.

Onderwijs kan het niet alleen

Scholen staan niet los van maatschappelijke ontwikkelingen. Jongeren groeien op in een wereld vol digitale prikkels en voortdurende afleiding. Lang geconcentreerd lezen of zich vastbijten in een moeilijke opdracht is daardoor minder vanzelfsprekend. Ook de omgeving speelt mee: de plaats van lezen thuis, de manier waarop over school en leraren wordt gesproken en de verwachtingen die volwassenen uitspreken, beïnvloeden de houding tegenover leren en inspanning. Ambitie op dat vlak mogen we waarderen. Wie sterk presteert, verdient aanmoediging. Hoge verwachtingen en zorg voor leerlingen hoeven elkaar niet uit te sluiten: een school kan warm en ondersteunend zijn en tegelijk uitdagen. We mogen de verantwoordelijkheid voor onderwijskwaliteit ook niet uitsluitend bij de leraar leggen. Leerlingen, ouders en leraren hebben elk hun rol, en ook overheid, schoolbesturen, lerarenopleidingen en ondersteunende diensten moeten de juiste omstandigheden creëren om goed te kunnen lesgeven en leren, op school en thuis.

Van alarmsignaal naar actie

De PISA-resultaten leggen duidelijke werkpunten op tafel. Sterke basiskennis en heldere leerdoelen verdienen blijvende aandacht, net als taal en lezen, effectieve didactiek en tijdige ondersteuning voor leerlingen die achterop dreigen te raken. Tegelijk mogen we ook wie meer uitdaging aankan niet uit het oog verliezen. Dat alles staat of valt met sterke, goed opgeleide personeelsleden. Schoolleiders moeten samen met hun teams ruimte krijgen om zich op de kern van het onderwijs te richten. Voor leraren betekent dat genoeg tijd en professionele ruimte om hun opdracht kwaliteitsvol uit te voeren. De cijfers tonen dat er werk aan de winkel is, maar ze geven ons geen eenvoudige handleiding. Daarvoor is het onderwijs te complex. We hoeven ook geen valse keuzes te maken. Aandacht voor kennis hoeft niet ten koste te gaan van welbevinden. Ambitie sluit zorg niet uit en hoge verwachtingen hoeven gelijke kansen niet in de weg te staan. PISA toont ons waar we staan. Dat aanpakken gebeurt niet met ranglijsten of rapporten. We gaan er elke dag opnieuw mee aan de slag in scholen en klaslokalen. Daar maken sterke, goed opgeleide en gemotiveerde onderwijsprofessionals het verschil: ze brengen kinderen, jongeren en volwassenen kennis, vaardigheden en attitudes bij, maken hen nieuwsgierig, dagen hen uit en brengen hen verder dan ze zelf voor mogelijk hielden. Kortom: ze vormen onze leerlingen, cursisten en studenten.

De cijfers tonen dat er werk aan de winkel is, maar ze geven ons geen eenvoudige handleiding. Daarvoor is het onderwijs te complex.

KOEN VAN KERKHOVEN //
SECRETARIS-GENERAAL COC